نووسەرانی بەڕێز

بۆ ئەوەی هەموومان لە نووسینی کوردیدا هێندەی بکرێت ڕێنووسی دروست بەکاربهێنین و، هەروەها بەو مەبەستەی لە ئایندەدا ببین بە خاوەنی ڕێنووسێکی ستاندارتی کوردی، لە نووسەری کورددا ئەو شێوە ڕێنووسەی خوارەوە دەخەینە بەر دیدی ئێوە کە پەسندکراوی کۆڕی زانیاریی کوردە و ئەمڕۆ زۆربەی نووسەرانی بەئەزموون پەیڕەوی دەکەن.

ئێمە لە نووسەری کورددا، هیواداربن لە ئایندەیەکی نزیک هەموو لەسەر شێوە ڕێنووسێکی یەکگرتووی کوردی کۆک بین.

(1 گیروگرفتی پیتی "و":

نیشانەی "و" لە زمانی کوردیدا, بەم شێوەیەی خوارەوە دەنووسرێ:

- پیتی و-ی کورت, واتە و-ی بزوێنی کورت "و: u" بۆ نموونە: کورد. کورت. کوشت.
- پیتی وو-ی درێژ, واتە وو-ی بزوێنی درێژ "وو: û" بۆ نموونە: سوور. چوو. دوو.
- پیتی و-ی کۆنسۆنانت (نەبزوێن). واتە "و: w" بۆ نموونە: ئاوایی. وەرە. هاوار.
- پیتی ۆ-ی کراوە. واتە "ۆ: o" بۆ نموونە: دۆڵ. گۆڕ. نۆ.

(2 گیروگرفتی پیتی "و"ی سەرەتای وشە:

- هەر وشەیەک بە پیتی "و" دەست پێ بکات, بە یەک "و" دەنووسرێت بۆ نموونە: وشە. ورد. وریا. وڵات.

(3 گیروگرفتی پیتی "ی":

نیشانەی "ی" لە زمانی کوردیدا, بەم شێوەیەی خوارەوەیە:

- پیتی ی-ی بزوێن. واتە "ی: î" بۆ نموونە: زەوی- zewî
- پیتی ی-ی کۆنسۆنانت. واتە "ی: y" بۆ نموونە: یار- yar

×× سەرنج 1: پیتێکی ی-ی بزوێنی فرە کورت هەیە, کە لە نووسینی کوردی بە ئەلفوبێی لاتینیدا نیشانەی "i"ی بۆ دانراوە وەک لە وشەکانی: من- min, کن- kin, ژن- jin. ئەم نیشانەیە لە نووسینی کوردی بە ئەلفوبێی عەرەبیدا نییە.

×× سەرنج 2: نیشانەکانی ی-ی بزوێن و ی-ی کۆنسۆنانت واتە "î" و "y" لە پیتی عەرەبیدا هەردووکیان هەمان نیشانەی ی-یان هەیە, بەڵام لە ڕاستیدا لە یەکتر جیاوازن و لە کاتی بە دوای یەکتر هاتنیاندا, دەبێ هەردووکیان بنووسرێن, وەک: نییە. چییە. دیارییەکە. زەوییەکە.

×× سەرنج 3: لە کاتی هاتنی سێ پیتی "ی" بە دوای یەکتردا: وەک لە وشەکانی "ئاوایییەکەمان" "کۆتاییییەکەی" "وەستاییییەکەی" دەبێ بەسەر یەکەوە بنووسرێن, واتە سێ "ی" بە شێوەی "ییی" بە دوای یەکتردا دێن.

×× لە کاتی هاتنی سێ پیتی "ی" لە کۆتایی‌ی وشەدا, دوو "ی" بەسەر یەکەوە دەنووسرێ و ی-ی سێیەم بە دوایاندا.

(4 گیروگرفتی پیتی "ڕ"ی گران, واتە "ڕ"ی نیشاندەر:

ئەم پیتە لە هەر کوێیەکی وشەدا بێ, دەبێ بە نیشانەکەیەوە بنووسرێ. واتە لە سەرەتا و ناوەڕاست و کۆتایی‌ی وشەدا, هەر ڕ-ی گرانی نیشاندارە. وەک" ڕۆژ. بڕیار. کەڕ.

(5 گیروگرفتی پیتی "و"ی بەیەکەوەبەستن:

پیتی و-ی بەیەکەبەستن, بە شێوەیەکی جیاواز لە وشەی پێش خۆی و پاش خۆیەوە دەنووسرێت و مامەڵەیەکی سەربەخۆی لەگەڵدا دەکرێت, بۆ نموونە: من و تۆ. ئارەزوو و وریا.

×× سەرنج: لە هەندێک وشەی لێکدراودا, پیتی و-ی بەیەکەبەستن بووەتە بەشێک لە هەردوو وشە لێکدراوەکە و بە هەموویان وشەیەکی سەربەخۆیان دروست کردووە, وەک: کاروبار. دەنگوباس. ئەلفوبێ. هاتوچۆ.

لەم بارانەدا مامەڵەی سەربەخۆ لەگەڵ پیتی و-ی بەیەکەوە بەستندا ناکرێت و وشەکە هەمووی بەسەر یەکەوە دەنووسرێت وەکوو لە نموونەکاندا پیشانمان دا.

(6) وشەی ناسادە چ ناو بێ یاخود زاراوە, دەبێ بە سەر یەکەوە وەکوو یەک وشە بنووسرێن. وەک:

ناو: چەمچەماڵ. بێکەس. دڵشاد. زوورگەزراو. بێخاڵ. ناڵپارێز. میاندواو. کانیکەوە. سپیگرە.

زاراوە: ڕێنووس. ڕێپێوان. دەسبەجێ. جێبەجێ. نیشتمانپەروەر. دەستنووس. دەسبازی. وڵاتپارێز. ئازادیخواز. دووشەممە. پێنجشەممە. یەکسەر. ڕاستەوخۆ. یەکشەوە "مانگی یەکشەوە".

(7) پیتی "ت" لە کۆتایی کار (فرمان)دا, دەشێ بنووسرێ و دەشێ نەنووسرێ, وەک:

"دێت و دەڕوات" یان "دێ و دەڕوا".

(8) نیسبەت لە زمانی کوردیدا, زۆربەی جاران بە هۆی پیتی "ی" لە کۆتایی ناودا دەکرێ, وەک:

پێنجوێنی. هەولێری. دهۆکی. شێخانی. هەروەها ئەم نموونانەی خوارەوە:

ئەحمەدئاوا: ئەحمەدئاوایی.

یارمجە: یارمجەیی.

تووزخورماتوو: تووزخورماتوویی.

شنۆ: شنۆیی.

ئاکرێ: ئاکرێیی یان ئاکرەیی.

لادێ: لادێیی.

×× سەرنج: ئەو ناوانەی خۆیان بە پیتی "ی" تەواو دەبن, پێویست ناکات ی-ی نیسبەتیان بخرێتە پاڵ, وەک:

سلێمانی: کامەران سلێمانی.

کانیماسی: حاجی حوسێن کانیماسی.

ئامێدی: ئازاد ئامێدی.

(9) هەر وشەیەکی بیانی چ هاتبێتە ناو زمانی کوردییەوە, یاخود هەر ناو و وشەیەکی تر کە لە نووسینی کوردیدا دێتە پێشەوە, دەبێ بە ڕێنووسی کوردی بنووسرێ, وەک:

قەڵەم. ئەکبەر. قاهیرە. ئۆتۆمۆبیل. دۆستۆیێفسکی.

(10) "تر, ترین" کە بۆ بەراورد بەکاردێن, دەبێ بە وشەکانی پێش خۆیانەوە بلکێنرێن, وەک:

جوان: جوانتر- جوانترین.

خاو: خاوتر- خاوترین.

×× سەرنج: ئەم ئامرازەی "تر" جیاوازە لە وشەی "تر", کە بە واتەی "دی, دیکە" دێت. ئەمەی دوایی دەبێ بە جیاواز لە وشەی پێش خۆی بنووسرێ, وەک: ماڵێکی تر, چیی ترم ناوێ.

(11) جێناوی نیشانەی وەک: ئەم. ئەو. ئەڤ:

ئەم جێناوانە ئەگەر ئاوەڵکاری "کات" یان "شوێن"یان بەدوادا هات, ئەوا پێیانەوە دەلکێن و دەبن بە یەک وشەی

سەربەخۆ, وەک: ئەمشەو. ئەمڕۆ. ئەڤسالْ. ئەمجارە. ئەمبەر و ئەوبەر. ئەڤرۆ.

(12) نیشانەکانی نەناسراوی وەک: ...یەک, ...ێک, ...ەک بە شێوەی خوارەوە دەچنە سەر وشەکانی پێش خۆیان:

- ئەگەر وشەکان بە پیتە بزوێنەکانی "ا, ی, ە, ێ" تەواو بووبن ئەوا نیشانەی "...یەک"یان دەخرێتە پالْ, وەک:

چیا: چیایەک.

زەوی: زەوییەک.

وێنە: وێنەیەک.

دێ: دێیەک.

- ئەگەر وشەکان بە پیتە بزوێنی "وو" یان هەر پیتێکی دەنگدار "نەبزوێن: کۆنسۆنانت" تەواو بووبن, ئەوا نیشانەی "ێک" لە کرمانجیی خواروو و نیشانەی "ەک" لە کرمانجیی سەروودا دەچێتە سەر:

خانوو: خانووێک. خانووەک.

کرمانجیی خواروو: گوند: گوندێک. کرمانجیی سەروو: گوند: گوندەک.

کرمانجیی خواروو: ژن: ژنێک. کرمانجیی سەروو: ژن: ژنەک.

(13) گیروگرفتی پاشگرەکانی "دا. ڕا. وە. ەوە":

ئەم پاشگرانە بە وشەکانی پێش خۆیانەوە دەلکێنرێن, وەک:

دا: لە دلْدا: "هەر برینێ کە لە دلْدا هەیە سارێژی بکەن." "خەمێکم لە دلْدایە."

ڕا: لە ئامێدیڕا: "لە وێڕا بە پێ هاتووین." "لە خۆڕا دلْی گۆڕاوە."

وە: لە چوارچراوە: "لە وێوە هاتووین"

ەوە: بە مالْەوە: "بە مالْەوە ڕۆیشتین"

"جارێکی تر نووسیمەوە." خانووەکەم کڕییەوە."

×× سەرنج: پاشگری "دا" جیایە لە وشەی "دا" کە فرمانە و چاوگەکەی دان-ە, وەک:

تیرێکی لە دلْی دا. تیرێکی لە دلْی داوم. ئەم "دا"یەی فرمان بە جیا دەنووسرێ.

(14) گیروگرفتی پێشگرەکانی "هەڵ. دا. ڕا. وەر. دەر":

- ئەم پێشگرانە کاتێ دەچنە سەر چاوگ یان فرمان, یان هەر حالْەتێکی تر پێیانەوە دەلکێن بە مەرجێ جێناوی لکاو نەکەوتبێتە نێوان پێشگر و وشەکەی دوای خۆی, وەک:

× چاوگ: هەڵ: هەلْکردن. هەلْگرتن. هەلْکورمان. هەلْکێشان.

دا: دابڕان. داخستن. دارمان. داکردن.

ڕا: ڕاگرتن. ڕاکێشان. ڕاپەڕین.

وەر: وەرگرتن. وەرسووڕان.

دەر: دەرکردن. دەرهێنان.

× فرمان:

هەلْ: هەلْگرە. هەلْمەخە. هەلْکشێ.

دا: دانێ. دامەبڕە.

ڕا: ڕاکێشە. ڕامەپەڕێنە.

وەر: وەرگرە. وەرسووڕێنە.

دەر: دەربێنە. دەرخە.

× حاڵەتی تر, وەک:

هەڵکشاو. هەڵنەکشا. دانراو. ڕاپەڕیو. ڕانەپەڕیو. وەرگرتوو. وەرگرتە. دەرخراو. دەرکراو.

- ئەگەر جێناوی لکاو کەوتە نێوان پێشگر و فرمانەکەی دوای خۆی ئەوا بەجیا دەنووسرێن و جێناوەکە بە پێشگرەوە دەلکێنرێ:

هەڵ: هەڵم گرن. هەڵیان کەن. هەڵمان کێشن. هەڵمان مەواسن.

دا: دامان نەنایە. دایان خەن. دای برە.

ڕا: ڕایان دەگرین. ڕام کێشە. ڕام پەڕێنە. ڕاشیان پەڕێنن.

وەر: وەرمان گرتایە. وەری نەگری. وەریان سووڕێنەوە.

دەر: دەریان پەڕاندین. دەری خە.

15) گیروگرفتی وشەی لێکدراو:

ئەگەر وشەی دووەم لە دۆخی فرماندا بوو, بەجیا دەنووسرێ:

ڕێک دەکەوین. پێکیان هێنایەوە. پێک نەهاتین. یەکیان نەگرتووە. دەستمان نەکەوت.

بەڵام ئەگەر وشەی دووەم لە دۆخی چاوگ یان حاڵەتی تردا بوو ئەوا هەردوو وشەکە بە یەکەوە دەلکێنرێن, وەک:

ڕێککەوتن. پێکهاتن. یەکگرتن. دەسخستن. یەکگرتوو. دەسکەوتوو. پێکهاتە.

16) ئامرازی "ش"ی تەئکید کەوتە هەر شوێنێکی وشەوە, دەبێ بە بەشێک لە وشەکە و نابێ بە هۆی لەتبوونی وشەکە, وەک:

بشتەوێ ناتدەمێ. نەشخۆی. گوتی دێم... نەشهات. نەشمانگرتن. بشمانبەن.

×××